

УДК 658.15

І.З.Адамова, к.е.н., **А.Л.Романчук**, к.е.н.,
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

В статті розглянуті основні методичні аспекти аналізу фінансового стану, проведений критичний аналіз існуючої нормативної бази, виявлені недоліки та подальші шляхи їх усунення. Авторами запропонована методика комплексної оцінки фінансового стану із обґрунтованою системою показників.

В статье рассмотрены основные методические аспекты анализа финансового состояния, проведен критический анализ существующей нормативной базы, обнаруженные недостатки и последующие пути их устранения. Авторами предложена методика комплексной оценки финансового состояния с обоснованной системой показателей.

There are the considered basic methodical aspects of analyses of the financial state in the article, the walkthrough of existent normative base, found out failings and subsequent ways of their removal is conducted. The authors offered method of complex estimation of the financial state with the grounded system of indexes.

Ключові слова: аналіз, фінансовий стан, платоспроможність, ліквідність, фінансові результати, етапи аналізу, коефіцієнти, комплексна оцінка, рентабельність продажу.

В сучасних складних умовах господарювання аналіз фінансового стану – необхідна складова процесу управління підприємством. Практичною реалізацією даного напрямку фінансового аналізу є, перш за все, виявлення можливостей підвищення ефективності функціонування підприємства, визначення перспектив його подальшого розвитку.

Основним проблемним питанням, що постає перед вітчизняними фахівцями, є потреба адаптації методик аналізу до сучасних економіко-правових умов. Цим проблемам присвячені роботи Ф.Ф.Бутинця, А.Д.Бутка, К.В.Ізмайлової, М.Я.Коробова, В.О.Меца, Є.В.Мниха, В.В.Сопка, М.Г.Чумаченка, С.І.Шкарабана та інших. Істотний внесок у розвиток та удосконалення методики аналізу фінансового стану зробили зарубіжні фахівці: М.І.Баканов, С.Б.Барнгольц, О.В.Єфімова, В.В.Ковальов, М.Р.Метьюс, Д.Міддлтон, С.Дж.Браун, А.А.Томпсон, А.Д.Шеремет та інші.

Проведені глибокі дослідження вчених-економістів, дозволяють стверджувати про наявність низки проблемних та невирішених завдань, зокрема:

✓ аналітичну функцію розглядають, як правило, відокремлено від управлінського процесу, що порушує взаємозв'язок елементів системи управління підприємством;

✓ висвітлення змісту аналітичних процедур найчастіше здійснюється на основі теоретичних положень, без урахування особливостей практичної діяльності;

✓ спроби розширювати кількість аналітичних показників та коефіцієнтів не здійснює позитивного впливу на якість аналітичної роботи вітчизняних підприємств.

Вище зазначене свідчить про необхідність подальшого удосконалення інформаційного і методичного забезпечення аналізу фінансового стану підприємств з метою оптимізації процесу прийняття управлінських рішень.

Метою статті є формування науково-обґрунтованих рекомендацій та пропозицій щодо удосконалення методики проведення аналізу фінансового стану підприємств.

Формуючи методику аналізу фінансового стану, перш за все, необхідно провести критичну оцінку стосовно самого поняття «фінансовий стан» та його визначення різними спеціалістами. Не зважаючи на його простоту та розповсюдженість, на перший погляд, однозначності тлумачень до тепер не спостерігається (табл. 1).

Враховуючи багатогранність сутності фінансового стану, процес його оцінки доцільно уявляти у вигляді певної послідовності однорідних за змістом робіт, тобто виділити етапи аналізу, які дозволяють систематизувати та оптимізувати методику, зменшити трудомісткість аналітичних процедур і підвищити ефект, що отримуємо.

Таблиця 1

Визначення змісту поняття «фінансовий стан»

№ з/п	Автор	Зміст поняття	Зауваження
1	О.М.Поддєрьогін [18, с. 282-283]	Фінансовий стан – комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів	Робиться акцент тільки про наявність ресурсів, які можуть бути використані підприємством, однак випускається якісний бік – доцільність та ефективність їх використання
2	Г.В.Савицька [16, с. 409]	Фінансовий стан – спроможність фінансувати свою діяльність, тобто характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, фінансовими взаємовідносинами з іншими фізичними та юридичними особами, платоспроможністю та фінансовою стійкістю	Знову ж таки, якісна сторона використання ресурсів та участь у взаємовідносинах не вказується
3	І.А.Бланк [3, с.476]	Фінансовий стан – рівень збалансованості окремих елементів активів і пасивів підприємства, а також рівень ефективності їх використання	Враховано два аспекти: необхідна кількість ресурсів та якість їх використання (розміщення)
4	М.Н.Крейніна [9, с.11]	Фінансовий стан – показник економічної діяльності підприємства, що характеризує його ділову активність і надійність	Ділова активність та надійність – обмежені характеристики діяльності підприємства і не дають повної картини про здатність ефективно функціонувати на майбутнє
5	Г.Б.Поляк [17, с.277]	Фінансовий стан підприємства – це, по суті, кінцеві результати його діяльності	Недоцільне ототожнення всіх сторін діяльності підприємства тільки із фінансовими результатами (прибутком або збитком)
6	І.Т.Балабанов [1, с.411]	Фінансовий стан суб'єкта господарювання – характеристика його фінансової конкурентоспроможності, ефективності використання фінансових ресурсів і капіталу, виконання зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання	Автором враховані більшість рис підприємства, за якими можна зробити ґрунтовні висновки, як господарюючого суб'єкта ринку

Загальна схема проведення робіт з аналізу фінансового стану підприємства зображена на рис. 1.

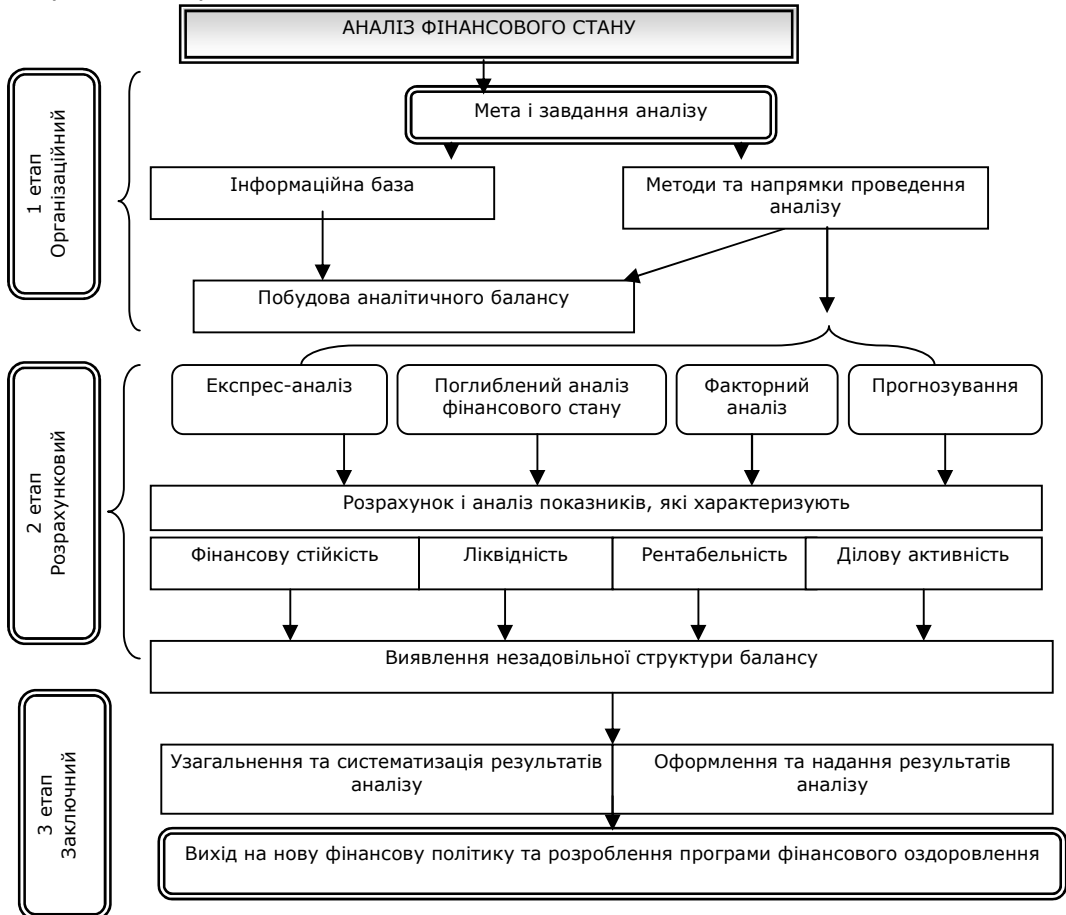

Рис. 1. Схема аналізу фінансового стану підприємства

Мета аналізу фінансового стану визначає зміст кожного його етапу, і перш за все організаційного. Слід відмітити, що під час аналізу завжди можна повернутися до організаційного етапу у разі виявлення неврахованих раніше факторів, деталей та коректувати завдання, інформаційне забезпечення і методику проведення аналізу.

Не зважаючи на важливість питання щодо деталізації процесу аналізу фінансового стану, тільки невелика кількість науковців проводили дослідження в сфері їх систематизації та чіткого визначення (табл. 2).

Важливу роль в основі побудови дієвого аналізу фінансового стану відіграє вибір належного адекватного методичного забезпечення.

Погоджуючись із думкою С.Б.Баргольца та М.В.Мельника [2, с.53-63], методом аналізу визначаємо систему аналітичних прийомів і способів, що дозволяють комплексно охарактеризувати фінансовий стан підприємства, з

ОБЛК, АНАЛІЗ, АУДИТ

урахуванням внутрішніх взаємозв'язків і взаємозалежностей та надати відповідні рекомендації з його покращення.

На сьогодні, розкриваючи методика аналізу фінансового стану, слід опиратися на існуючу нормативну базу [11-14]. За результатами дослідження нормативних методик необхідно виділити їх основні характеристики:

1) окремі методики мають застарілі назви форм фінансової звітності та відповідно використовують посилання на вже неіснуючі статті;

2) рекомендовані методики направлені на ретроспективний аналіз, хоча метою деяких є оцінка майбутнього стану підприємств, що є неможливим за відсутності належного наукового обґрунтування;

3) спостерігається ототожнення різних напрямків оцінки фінансового стану (наприклад: фінансова стійкість та платоспроможність);

4) більшість методик аналізу пропонують розрахунок занадто великої кількості показників та коефіцієнтів (34-46 абсолютних показників та фінансових коефіцієнтів);

5) запропоновані оптимальні значення коефіцієнтів, залучені із зарубіжного досвіду, тобто не враховують а ні реальної ситуації в Україні, а ні особливостей галузей економіки.

Таблиця 2

Етапи аналізу фінансового стану підприємства

№ з/п	Автор	Етапи проведення аналізу фінансового стану	Зауваження
1	2	3	4
1	Ковальов В.В. [7, с.85] а також Глуценко В.І., Глуценко І.І.Погостинська Н.Н. [4, с.166]	1) експрес-аналіз фінансового стану; 2) деталізований аналіз фінансового стану.	Аналіз фінансового стану даними авторами розглядається як один з трьох основних напрямків аналізу фінансової звітності, поряд із прогнозуванням фінансово-господарської діяльності і можливого банкрутства. Відсутній етап підготовки та подальшої передачі інформації.
2	Єфімова О.В. [5, с.9]	1) оцінка надійності інформації; 2) читання інформації; 3) аналіз інформації	Процес «читання» може бути включений у безпосередній аналіз інформації, оскільки первісна оцінка абсолютних показників дає можливість робити висновки, визначати напрямки подальшого детальнішого аналізу. Відсутність розрахунку відносних показників значно зменшує значення результатів аналізу
3	Савицька Г.В. [16, с.37-38]	1) уточнення об'єктів, мети і завдань аналізу; 2) розробка системи синтетичних та аналітичних показників аналізу; 3) збір та підготовка до аналізу необхідної інформації; 4) порівняння фактичних результатів з показниками плану минулих років, провідних підприємств; 5) виконання факторного аналізу; 6) виявлення істотних і перспективних резервів підвищення ефективності господарювання; 7) оцінка результатів господарювання з урахуванням дії факторів і виявлених невикористаних резервів, розробка заходів щодо їхнього використання.	Представлені етапи не враховують безпосереднього взаємозв'язку між наявним інформаційним забезпеченням і аналітичними показниками; порушена логічна послідовність завершальної частини аналітичних розрахунків; відсутня системність аналітичного процесу.

Продовження табл. 1

1	2	3	4
4	Коробов М.Я. [8, с.25] Шеремет А.Д. [19, с.80-84]	1) розробка програми проведення аналізу; 2) визначення кола інформаційних матеріалів; 3) розв'язання поставлених аналітичних завдань, ґрунтуючись на використанні арсеналу прийомів і методів аналізу і наявної обчислювальної техніки; 4) підготовка і передача аналітичної інформації, висновків, пропозицій за призначенням.	Найбільш прийнятна послідовність проведення аналізу фінансового стану, оскільки містить логічно визначені етапи аналітичних робіт. Вказаний завершальний етап (передачі інформації аналізу), що є необхідною умовою прийняття та реалізації управлінських рішень та якісного функціонування системи управління підприємством.

Підсумовуючи зазначені недоліки існуючої нормативної методики аналізу фінансового стану, необхідно виділити головне невирішене питання сьогодення – напрямки оцінки фінансового стану підприємств та систему показників, які слід розраховувати при цьому.

Основними аналітичними показниками, що характеризують фінансовий стан, є коефіцієнти. Аналіз фінансових коефіцієнтів полягає у порівнянні їхніх значень з базисними величинами, а також у вивченні їхньої динаміки.

Серед науковців існують різні погляди щодо побудови системи фінансових коефіцієнтів, її структури і типології. Так у праці економістів з Білорусії [15] наводиться групування коефіцієнтів за ефективністю використання капіталу, фінансової стійкості та платоспроможності підприємства.

Інший погляд аналітиків з Канади, які виділяють такі групи коефіцієнтів, як ліквідність, активність, заборгованість та прибутковість. У класичному підручнику американських аналітиків[9] фінансові показники розподіляються на коефіцієнти ліквідності, левериджу та прибутковості. Вітчизняні вчені у своїх публікаціях [8, 10, 18] виділяють коефіцієнти ділової активності, рентабельності, структури капіталу та ліквідності й платоспроможності.

Позитивними сторонами фінансових коефіцієнтів є: можливість об'єктивного порівняння; легкість в обчисленні; елімінавання інфляційних перекручень тощо.

Але, як стверджує Г.Лисак, вони характеризуються низкою недоліків, зокрема:

- ✓ неможливість адаптації до економічних умов країн з перехідною економікою;
- ✓ навчальний характер;
- ✓ спрямованість на глибше вивчення раніше відомих методик;
- ✓ практичний досвід носить суто ілюстративний характер і не відбиває реальних умов, що склалися на підприємстві;
- ✓ не розроблені підходи, які враховували б галузеву специфіку діяльності підприємств [10].

На нашу думку, вирішити проблеми методичного забезпечення можна виконуючи заходи удосконалення показників у наступних напрямках:

1) раціональне зменшення кількості фінансових коефіцієнтів, що не повинно вплинути на зниження об'єктивності та глибини результатів аналізу;

2) забезпечення здатності не просто оцінювати поточний фінансовий стан, але й здійснювати його прогнозування на майбутнє.

Для задоволення зазначених моментів можливим напрямком розвитку аналізу фінансового стану є його комплексна оцінка. Оскільки вона дозволяє на базі невеликої кількості показників всесторонньо оцінити та об'єктивно порівняти фінансовий стан суб'єктів господарювання. Вважається, що цей аналіз уможлиблює проведення як ретроспективної, так і перспективної оцінки фінансового стану підприємства, оптимально відповідає вимогам виконання таких завдань:

- ✓ залучення фінансових ресурсів;
- ✓ пошук високорентабельних проектів;
- ✓ оцінка надійності партнерів;
- ✓ оцінка доцільності інвестування;
- ✓ оптимізація фінансової діяльності підприємства;
- ✓ комплексне фінансове оздоровлення суб'єкта господарювання.

Методологічна база комплексного аналізу повинна базуватись на таких методиках, які давали б змогу за обмежені строки оцінити фінансовий стан суб'єкта господарювання (рис. 2). Слід відзначити, що за тривалістю процедура проведення комплексного аналізу серед інших напрямків фінансового аналізу підприємства посідає друге місце, поступаючись лише експрес-аналізу. Однак для проведення комплексного аналізу фінансового стану виникає потреба вибору основних показників, що будуть критерієм оцінювання ситуації на підприємстві.

Проведені дослідження наукових доробок провідних вчених у сфері аналітичних розрахунків, нами виділені наступні:

1) коефіцієнт проміжної ліквідності. Вибір цього коефіцієнта серед інших коефіцієнтів ліквідності обґрунтовуємо тим, що: а) коефіцієнт абсолютної ліквідності не може охарактеризувати реальний стан, оскільки на підприємстві можуть бути ситуації, коли тимчасово відсутні кошти, або ж навпаки, в певний момент є значна їх сума; б) коефіцієнт загальної ліквідності враховує низько ліквідні активи, що суттєво завищує значення даного показника;

2) коефіцієнт забезпеченості запасів власними коштами – оцінює достатність власних оборотних коштів підприємства;

3) оборотність кредиторської (дебіторської) заборгованості (обирається найменший з двох);

4) рентабельність продажу – узагальнюючий показник ефективності роботи підприємства.

Суть комплексної оцінки зводиться до встановлення відповідних балів для кожного показника від 0 до 2 (0 – незадовільне значення показника; 1 – задовільне; 2 – значення показника оптимальне).

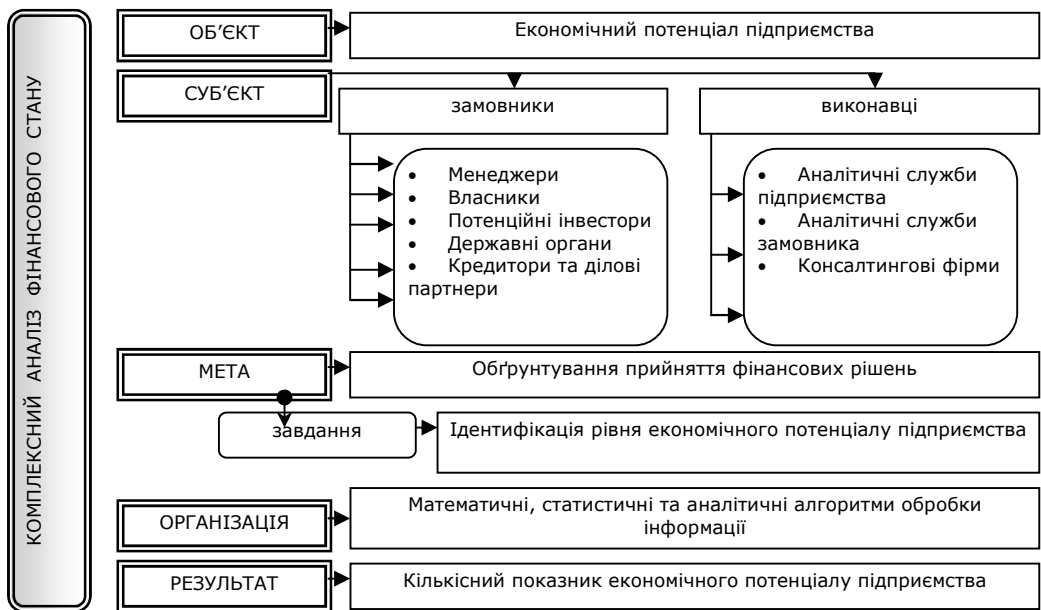

Рис. 2. Модель комплексного аналізу фінансового стану

В якості бази порівняння доцільно взяти: оптимальне значення; нормативне значення, яке використовується на досліджуваному підприємстві; середньогалузеве значення або значення підприємства-еталона.

Отримана величина комплексної оцінки (КО) може коливатися від 0 до 8 балів, зокрема:

$6 \leq КО \leq 8$ – оптимальний фінансовий стан;

$3 \leq КО \leq 5$ – задовільний фінансовий стан;

$0 \leq КО \leq 2$ – незадовільний фінансовий стан.

Запропонована методика комплексної оцінки має ряд переваг, зокрема: 1) невелика кількість показників; 2) простота у використанні; 3) всестороння (комплексна) оцінка фінансового стану; 4) можливість співставності та порівняння.

Розроблена методика комплексної оцінки повинна перш за все підвищити зацікавленість керівництва господарюючих суб'єктів і посилити ефективність прийнятих управлінських рішень шляхом їх обґрунтування практичними розрахунками.

Безумовно в сфері аналізу фінансового стану залишається ряд невирішених питань щодо належного інформаційного забезпечення, розробки практичного впровадження факторного аналізу та прогнозування фінансового стану вітчизняних підприємств із врахуванням особливостей їх діяльності та постійно змінюваного правового законодавства України. Тому науковцям слід об'єднати свої зусилля для розв'язання важливих та пріоритетних питань аналізу для підприємств, а отже і економіки країни.

Список використаних джерел:

1. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом / И.Т.Балабанов – М.: Финансы и статистика, 1995. – 258с.
2. Барнгольц С.Б. Методология экономического анализа деятельности хозяйствующего субъекта: [учеб.пособие] / С.Б.Барнгольц, М.В.Мельник. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 240 с.
3. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента / И.А.Бланк – К.: Ника-Центр; Эльга, 1999. – 559 с.
4. Глуценко В.В. Разработка управленческого решения. Прогнозирование - планирование / В.В.Глуценко, И.И.Глуценко. – Железнодорожный: ТОО НПЦ «Крылья», 1997. – 400с.
5. Ефимова О.В. Финансовый анализ: [учеб.пособие] / О.В. Ефимова. – М.: Изд-во «Бухгалтерский учет», 2002. – 528 с.
6. Карлин Т.Р., Макмиллан А.Р. Анализ финансовых отчетов (на основе GAAP): [учеб.пособие] / Т.Р. Карлин, А.Р. Макмиллан. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 448 с.
7. Ковалев В.В. Финансовый анализ. Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности / В.В.Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 519 с.
8. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: [навч.посібник] / М.Я.Коробов. – К.: Знання, 2000. – 378 с.
9. Крейнина А.В. Анализ финансового состояния и инвестиционной привлекательности акционерных обществ в промышленности, строительстве и торговле / А.В.Крейнина. – М.: ЦИТП, 1994. – 255 с.
10. Лисак Г. Аналіз фінансового стану: проблеми та їх розв'язання./ Г. Лисак // Торгівля і ринок України. – Донецьк, 2000. – С.232-238.
11. Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій: Наказ Агентства з питань попередження банкрутства підприємств та організацій № 81 від 27.06.97р. // Галицькі контракти. – 1998. – №40. – С.47-57.
12. Методические рекомендации по экономическому анализу деятельности коммерческого банка // Вестник НБУ. – 1999. – №4. – С.35-48.
13. Методичні рекомендації по аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій від 16.06.2000р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
14. Методичні рекомендації по аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій: Лист ДПАУ № 759/10/20-2117 від 27.01.98р. // Офіційний вісник України. – 1998. – №13.
15. Русак Н.А. Финансовый анализ субъекта хозяйствования / Н.А.Русак – Мн.: Высш. школа, 1997. – 309 с.
16. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: [учеб.пособие] / Г.В.Савицкая – 7-е изд. – Минск: ООО «Новое знание», 2004. – 704с.
17. Финансовый менеджмент / [под ред. Г.Б. Поляка]. – М.: Финансы: Юнити, 1997. – 259 с.
18. Фінанси підприємства: [підручник] / [за ред.. О.М. Поддєрьогіна]. – 4 вид. – К.: КНЕУ, 2002. – 571 с.
19. Шеремет А.Д. Методика финансового анализа деятельности коммерческих организаций / А.Д.Шеремет. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 237 с.